

УДК 351:371

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-12](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-12)

Наталія ЩУР

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-7648-7893

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Катерина МАЙСТРЕНКО

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-8586-9271

Natalia SHCHUR

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor at the Department of Public
Administration, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-7648-7893

Inna SEMENETS-ORLOVA

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of the Department of Public Administration,
Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Kateryna MAISTRENKO

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor at the Department of Public
Administration, Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-8586-9271

ПОЛІТИКА РЕІНТЕГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ (БЕЗПЕКОВИЙ КЕЙС ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ У ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ)

POLICY OF REINTEGRATION OF THE POPULATION OF TEMPORARY OCCUPIED TERRITORIES (SECURITY CASE AND MECHANISMS OF COMBATING SMUGGLING IN THE FRONT-LINE TERRITORIES OF UKRAINE)

Авторами досліджено що, на сьогодні в Україні державна політика реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України має забезпечити ефективну координацію роботи різних відомств та організацій з метою досягнення спільної мети. Комунікації є важливим елементом державної політики реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Підкреслено, що навчальні та інформаційні заходи можуть допомогти населенню зрозуміти їхні права та обов'язки громадян, що стосуються податків, здоров'я, освіти та інших сфер життя. З'ясовано, що ці заходи можуть допомогти зрозуміти історію та культуру України, які є важливим елементом національного самовизначення. Інформаційні кампанії можуть допомогти відновити спілкування між мешканцями тимчасово окупованих територій та залишком країни, а також сприяти розвитку громадської свідомості та громадської активності. Це може сприяти побудові відкритого та демократичного суспільства в Україні. Визначено, що ефективна комунікативна політика є ключовим фактором успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Вона дозволяє забезпечити відкритий та прозорий процес реалізації державної політики, залучити населення до цього процесу, а також зменшити соціальну напруженість та підвищити рівень довіри до державних інституцій.

Ключові слова. державна політика, реінтеграція, тимчасово окуповані території, контрабанда, публічне управління, комунікації, комунікативна політика.

The authors researched that today in Ukraine, the state policy of reintegration of the population of the temporarily occupied territories of Ukraine should ensure effective coordination of the work of various departments and organizations in order to achieve a common goal. Communications is an important element of the state policy of reintegration of the population of the temporarily occupied territories of Ukraine. It is emphasized that educational and informational activities can help the population to understand their rights and responsibilities of citizens related to taxes, health, education and other spheres of life. It was found that these activities can help to understand the history and culture of Ukraine, which are an important element of national self-determination. Information campaigns can help restore communication between the residents of the temporarily occupied territories and the rest of the country, as well as promote the development of public awareness and public activism. This can contribute to building an open and democratic society in Ukraine. It was determined that an effective communication policy is a key factor in the successful reintegration of the population of the temporarily occupied territories of Ukraine. It makes it possible to ensure an open and transparent process of implementation of state policy, to involve the population in this process, as well as to reduce social tensions and increase the level of trust in state institutions.

Key words: public policy, reintegration, temporarily occupied territories, smuggling, public administration, communications, communicative policy.

Постановка проблеми. Проблема полягає в необхідності реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України, що були анексовані РФ. Ця ситуація має серйозні наслідки для місцевого населення, яке зазнало значних збитків і переживає складну гуманітарну ситуацію. Необхідно знайти ефективні шляхи та засоби для повернення цих територій та забезпечення повної реінтеграції їх населення в українське суспільство. Для цього необхідна державна політика, яка включає в себе різноманітні заходи з питань економічної, соціальної, культурної та політичної інтеграції цих територій і населення, а також здійснення ефективної комунікативної політики та взаємодії з населенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми державної політики реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України досліджували такі науковці, як: А. Бойко, І. Губський, О. Гуржій, О. Даниленко, В. Ковальчук та інші.

Мета статті. Метою статті є розкриття проблеми неповної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України та аналіз державної політики з метою виявлення причин цього явища та запропонування шляхів вирішення цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна політика реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України має забезпечити ефективну координацію роботи різних відомств та організацій з метою досягнення спільної мети. Комунікації є важливим елементом державної політики реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Варто зазначити, що доступ до інформації для населення тимчасово окупованих територій та забезпечити взаємодію з міжнародними організаціями. та Доречно зауважити, що нелегальний перетин контрабанда кордону можуть спричи-

нити внутрішнє переміщення осіб, оскільки часто люди змушені залишати свої домівки та місця проживання через загрозу життю та здоров'ю, що може призвести до порушення їх прав на свободу переміщення та належне життя. Комунікаційна стратегія має включати в себе моніторинг інформаційного простору, розробку іміджу держави, проведення інформаційних кампаній та заходів з метою підвищення свідомості громадськості [10, с. 57].

На думку вченого М. Корнієнко, що реінтеграція населення тимчасово окупованих територій України має бути здійснена з урахуванням специфіки цих територій та їх населення. Серед основних складників реінтеграції можна виділити наступні:

– *відновлення інфраструктури та соціальних послуг.* Необхідно забезпечити відновлення інфраструктури, яка була пошкоджена під час конфлікту, та забезпечити доступ населення до основних соціальних послуг;

– *економічна реінтеграція.* Необхідно забезпечити створення робочих місць та розвиток підприємництва на тимчасово окупованих територіях;

– *політична реінтеграція.* Необхідно забезпечити повне відновлення контролю держави над тимчасово окупованими територіями та проведення виборів на цих територіях відповідно до законодавства України;

– *культурна реінтеграція.* Необхідно забезпечити збереження та розвиток культурної спадщини тимчасово окупованих територій та забезпечити доступ до культурних подій та заходів для мешканців цих територій;

– *соціальна реінтеграція.* Необхідно забезпечити повернення втрачених прав і свобод населенню тимчасово окупованих територій та забезпечити їх соціальну захищеність [7, с. 53–57].

Слід додати, що ефективна комунікативна політика та взаємодія з населенням є ключовими

елементами успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Для цього необхідно забезпечити наступні аспекти:

– *проведення консультацій з населенням тимчасово окупованих територій.* Необхідно створити можливість для мешканців цих територій висловити свої потреби та проблеми, які вони зазнали під час конфлікту та окупації. Консультації повинні бути проведені відкрито та з урахуванням специфіки цих територій;

– *підтримка місцевих лідерів та ініціатив.* Необхідно взаємодіяти з місцевими лідерами та ініціативами, щоб забезпечити їхню підтримку та співпрацю у процесі реінтеграції;

– *розроблення ефективної комунікаційної стратегії.* Необхідно розробити комунікаційну стратегію, яка забезпечить ефективну взаємодію з населенням тимчасово окупованих територій та забезпечить широку інформаційну кампанію щодо процесу реінтеграції;

– *забезпечення доступу до інформації.* Необхідно забезпечити доступ до інформації про процес реінтеграції, щоб населення тимчасово окупованих територій могло бути поінформоване про всі аспекти цього процесу;

– *проведення навчальних та інформаційних заходів.* Так, проведення навчальних та інформаційних заходів є важливим елементом успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій. Ці заходи мають на меті надати населенню необхідні знання та навички для адаптації до нових умов та інтеграції зі залишком країни [11, с.74-80].

Доречно зауважити, що навчальні та інформаційні заходи можуть включати наступні аспекти:

– *освітні програми.* Необхідно розробити освітні програми, які будуть спрямовані на навчання мешканців тимчасово окупованих територій про права та обов'язки громадян, законодавство України, історію та культуру країни;

– *інформаційні кампанії.* Необхідно проводити інформаційні кампанії, які будуть спрямовані на поширення інформації про процес реінтеграції, права та обов'язки громадян, та інші аспекти, які пов'язані зі зміною статусу тимчасово окупованих територій;

– *психологічна підтримка.* Необхідно забезпечити психологічну підтримку мешканців тимчасово окупованих територій, які можуть зазнавати стресу та інших негативних наслідків після конфлікту та окупації;

– *тренінги та семінари.* Необхідно проводити тренінги та семінари, які допоможуть мешканцям тимчасово окупованих територій набути необхідні навички та знання для адап-

тації до нових умов та інтеграції зі залишком країни [3, с. 107–112].

Заходи, зазначені вище, можуть забезпечити населенню тимчасово окупованих територій України необхідні знання, навички та ресурси для успішної адаптації та реінтеграції в соціальне, економічне та політичне життя України.

Варто наголосити, що навчальні та інформаційні заходи можуть допомогти населенню зрозуміти їхні права та обов'язки громадян, що стосуються податків, здоров'я, освіти та інших сфер життя. Крім того, ці заходи можуть допомогти зрозуміти історію та культуру України, які є важливим елементом національного самовизначення. Інформаційні кампанії можуть допомогти відновити спілкування між мешканцями тимчасово окупованих територій та залишком країни, а також сприяти розвитку громадської свідомості та громадської активності. Це може сприяти побудові відкритого та демократичного суспільства в Україні [9, с. 76].

Крім того, що психологічна підтримка та тренінги можуть допомогти населенню відновити свою психологічну стійкість після досвіду конфлікту та окупації. Це може сприяти розвитку позитивного психологічного настрою та збереженню ментального здоров'я мешканців тимчасово окупованих територій. Отже, навчальні та інформаційні заходи, інформаційні кампанії, психологічна підтримка та тренінги є важливими компонентами успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України.

Слід додати, що такі заходи можуть допомогти населенню тимчасово окупованих територій України отримати доступ до необхідної інформації та знань щодо реінтеграції, державної політики та правового захисту. Вони можуть допомогти населенню зрозуміти свої права та обов'язки, а також дати можливість висловити свої думки та пропозиції щодо процесу реінтеграції [4, с. 12].

Отже, навчальні та інформаційні заходи можуть допомогти в зменшенні конфліктів та підвищенні рівня взаєморозуміння між населенням тимчасово окупованих територій та тими, хто проживає в інших регіонах України. Це може створити позитивний настрій та атмосферу для подальшої реінтеграції населення тимчасово окупованих територій в єдину українську спільноту.

Доречно наголосити, що навчальні та інформаційні заходи можуть також допомогти у формуванні позитивного іміджу України та її державної політики щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій. Це

може сприяти залученню іноземних інвестицій, підвищенню туристичного потенціалу та підтримці України на міжнародному рівні. Також важливо забезпечити доступ до інформації та можливість висловлювати свої думки та пропозиції для населення тимчасово окупованих територій. Для цього можна використовувати різні канали комунікації, включаючи інтернет-ресурси, телебачення, радіо, газети та журнали, а також залучати представників громадських організацій, експертів та науковців для проведення дискусій та обговорення важливих питань [2, с. 19].

Важливо зазначити, що успішна реінтеграція тимчасово окупованих територій України потребує великої кількості ресурсів та зусиль, включаючи ефективну комунікативну політику та взаємодію з населенням. Проте, якщо будуть використані правильні стратегії та інструменти, то це може стати успішним етапом на шляху до повного відновлення територіальної цілісності та суверенітету України.

Також важливо забезпечити безпеку та права населення тимчасово окупованих територій. Це можна зробити шляхом забезпечення належної охорони прав людини, у тому числі прав на освіту, медичну допомогу, свободу слова та інших. Для цього можуть бути створені спеціальні правові механізми, а також залучені міжнародні організації та міжнародна спільнота. Надзвичайно важливою є також підтримка соціально-економічного розвитку тимчасово окупованих територій, щоб забезпечити мешканцям робочі місця, дохід та належний рівень життя. Це можна досягти шляхом створення сприятливих умов для бізнесу та інвестицій, розвитку туризму та інших галузей економіки [5, с. 58].

Крім того, важливо пам'ятати про необхідність врегулювання конфлікту на сході України та встановлення миру та стабільності в регіоні. Для цього можуть бути залучені міжнародні посередники та експерти, а також використані інші мирні механізми та інструменти.

Варто підкреслити, що успішна реінтеграція тимчасово окупованих територій України потребує комплексного підходу, що включає ефективну комунікативну політику та взаємодію з населенням, забезпечення прав людини та безпеки, підтримку соціально-економічного розвитку та врегулювання конфлікту. Для досягнення цих цілей важливо залучати міжнародні організації, міжнародну спільноту та громадські організації [8, с. 188].

Проте, найбільш ефективним способом реалізації такої політики є взаємодія з представниками місцевих громад, релігійних та громадських організацій, активістами та ек-

пертами з різних галузей, які мають досвід у взаємодії з населенням і впливом на нього.

Варто наголосити, що важливо забезпечити прозору та відкриту інформаційну політику щодо процесу реінтеграції тимчасово окупованих територій. Це можна здійснити шляхом проведення різноманітних інформаційних кампаній та засобів масової комунікації, включаючи соціальні мережі, телебачення, радіо та газети. Також необхідно забезпечити доступність інформації для населення тимчасово окупованих територій шляхом створення спеціальних інформаційних центрів, локальних медіа та інших засобів [1, с. 10].

Окрім того, доцільно проводити різноманітні соціально-економічні заходи з метою забезпечення зростання рівня життя населення тимчасово окупованих територій та відновлення інфраструктури, зокрема шляхом залучення інвестицій та підтримки малого та середнього бізнесу. Це може допомогти зменшити соціальну напруженість та ввести позитивний вклад у процес реінтеграції населення тимчасово окупованих територій.

Окрім того, необхідно враховувати специфіку кожної конкретної тимчасово окупованої території, її історичні, культурні та етнічні особливості, а також потреби та інтереси населення. Така індивідуальна підхід до кожної території може забезпечити більш ефективну реалізацію політики реінтеграції [6].

Також важливо підтримувати відкритий діалог з представниками тимчасово окупованого населення та забезпечувати їх участь у процесі прийняття рішень щодо реінтеграції. Це можна зробити шляхом проведення консультацій, громадських слухань, обговорень, дискусій та інших заходів з метою взаємного порозуміння та залучення громадської думки до процесу реінтеграції.

Варто підкреслити, що ефективна комунікативна політика є ключовим фактором успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Вона дозволяє забезпечити відкритий та прозорий процес реалізації державної політики, залучити населення до цього процесу, а також зменшити соціальну напруженість та підвищити рівень довіри до державних інституцій [8, с. 190].

Крім того, для забезпечення ефективної комунікативної політики необхідно залучати різні соціальні групи та організації, які представляють інтереси населення тимчасово окупованих територій. Зокрема, важливо залучати представників молодіжних та жіночих організацій, національних меншин та інших груп, які можуть мати важливий внесок у процес реінтеграції.

Також необхідно забезпечити доступність та розуміння інформації для населення тимчасово окупованих територій, зокрема, шляхом розроблення спеціальних інформаційних матеріалів та ресурсів, які будуть надаватися у зручній та доступній формі. Також важливо забезпечити можливість отримання консультацій та допомоги від державних органів та організацій.

Варто наголосити, що ефективна комунікативна політика є невід'ємною складовою державної політики реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України. Вона дозволяє забезпечити відкритість, прозорість та довіру до державних інституцій, залучити населення до процесу реалізації політики та зменшити соціальну напруженість. Для забезпечення ефективної комунікативної політики також важливо розробляти та впроваджувати механізми зворотного зв'язку, які дозволять налагодити діалог між владою та населенням тимчасово окупованих територій. Це можуть бути різні формати відкритих дискусій, громадських слухань, анкетування населення тощо. Результати таких заходів можуть стати цінним джерелом інформації для владних структур та допомогти налагодити ефективнішу роботу з реінтеграції [3, с. 110].

Крім того, важливо забезпечити ефективну координацію дій між різними державними органами, які займаються реінтеграцією, а також залучення інших зацікавлених сторін, таких як міжнародні організації, громадські та благодійні організації, діаспора та інші. Це

дозволить створити єдину стратегію дій та забезпечити максимальний ефект від реалізації політики реінтеграції.

Отже, для успішної комунікації з населенням тимчасово окупованих територій України необхідно здійснювати інформаційно-просвітницьку роботу, включаючи проведення навчальних та інформаційних заходів, консультацій та діалогу з населенням. Такі заходи допоможуть висвітлити важливі аспекти реінтеграції та забезпечити розуміння населенням необхідності реалізації цієї політики.

Висновок. Таким чином, проаналізувавши вищезазначене можна дійти висновку, що з метою успішної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій України необхідно реалізовувати комплексну державну політику, яка має охоплювати такі напрямки, як публічне управління, комунікації, реінтеграція та комунікативна політика. Для забезпечення ефективного публічного управління необхідно створити відповідні механізми та інститути, які б забезпечували управління реінтеграцією належним чином. Наприклад, це можуть бути спеціальні урядові комітети або агентства, які відповідають за реалізацію державної політики з реінтеграції населення.

Таким чином, важливим аспектом є забезпечення належної реінтеграції населення тимчасово окупованих територій, зокрема, вирішення соціально-економічних та інфраструктурних питань, забезпечення безпеки, відновлення права на власність та інші аспекти.

Література:

1. Бойко А. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: проблеми та перспективи. 2019. С. 7–16. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/nznm_2019_2_2
2. Губський І. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: проблеми та перспективи. 2019. С. 17–23. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/nznm_2019_2_3
3. Гуржій О. Процес реінтеграції тимчасово окупованих територій України в контексті міжнародного права та вимог норм національного законодавства. *Право та безпека*. 2018. С. 107–112. URL : https://www.cnbu.com.ua/Articles/ZPD/ztpppp_2018_3_20.pdf
4. Даниленко О. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: стратегії інформаційної комунікації та діалогу з населенням. 2021. С. 7–15. URL: <https://doi.org/10.32843/PGP.6-24.1>
5. Ковальчук В. Реінтеграція Донбасу: політичний контекст та головні завдання. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. С. 57–62.
6. Концепція державної політики реінтеграції тимчасово окупованих територій України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-2018-%D0%BF>
7. Корнієнко М. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: правові та політичні аспекти. 2019. С. 53–59. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/gvdpu_2019_1_8
8. Сафронова Т. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: досвід країн Європи. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2018. С. 184–193.
9. Стрільчук Н. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України як стратегічний завдання держави. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. С. 78–84.
10. Сухаревський М. Сприяння реінтеграції тимчасово окупованих територій України через міжнародну співпрацю. *Політичні дослідження*. 2019. С. 55–61.
11. Шаповал І. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України: інституційні та правові аспекти. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. С. 74–80.

12. Semenets-Orlova, I., Halytska, N., Klochko, A., Skakalska, I., & Kosyuk, N. (2019). Information Exchange and Communication Infrastructure in the Public Sector. In *CMiGIN* (pp. 519–529).

References:

1. Boiko A. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: problemy ta perspektyvy. 2019. S. 7–16. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/nznm_2019_2_2
2. Hubsnyi I. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: problemy ta perspektyvy. 2019. S. 17–23. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/nznm_2019_2_3
3. Hurzhii O. Protses reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy v konteksti mizhnarodnoho prava ta vymoh norm natsionalnoho zakonodavstva. *Pravo ta bezpeka*. 2018. S. 107–112. URL : https://www.cnbu.com.ua/Articles/ZPD/ztpppp_2018_3_20.pdf
4. Danylenko O. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: stratehii informatsiinoi komunikatsii ta dialohu z naselenniam. 2021. S. 7–15. URL: <https://doi.org/10.32843/PGP.6-24.1>
5. Kovalchuk V. Reintehratsiia Donbasu: politychnyi kontekst ta holovni zavdannia. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2017. S. 57–62.
6. Kontseptsiiia derzhavnoi polityky reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-2018-%D0%BF>
7. Korniienko M. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: pravovi ta politychni aspekty. 2019. S. 53–59. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/gvdp_2019_1_8
8. Safronova T. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: dosvid krain Yevropy. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*. 2018. S. 184–193.
9. Strilchuk N. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy yak stratehichni zavdannia derzhavy. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*. 2019. S. 78–84.
10. Sukharevskiy M. Spriannia reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy cherez mizhnarodnu spivpratsiu. *Politychni doslidzhennia*. 2019. S. 55–61.
11. Shapoval I. Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: instytutsiini ta pravovi aspekty. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2018. S. 74–80.
12. Semenets-Orlova, I., Halytska, N., Klochko, A., Skakalska, I., & Kosyuk, N. (2019). Information Exchange and Communication Infrastructure in the Public Sector. In *CMiGIN* (pp. 519–529).